

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ НАФТОВОГО КОМПЛЕКСУ

Саади М. Абаас,

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

У статті обґрунтовано необхідність формування стратегії розвитку нафтового комплексу Іраку. Авторами сформовано принципи регуляторної політики в нафтовому комплексі. На основі аналізу визначені етапи формування та змістовну основу стратегічної програми розвитку нафтопереробного сектору. З метою проведення комплексного аналізу ефективності реалізації стратегічної програми сформовано систему індикаторів розвитку нафтопереробної галузі.

Ключові слова: нафтовий комплекс, нафтопереробка, стратегія розвитку, промислова політика, індикатори розвитку.

DOI: 10.21272/1817-9215.2017.3-16

ВСТУП

Нафтовий комплекс Іраку як і раніше в значній мірі формує бюджет і платіжний баланс країни, забезпечує більшу частину валютних надходжень. Сьогодні основу нафтового комплексу складають нафтовидобувний, нафтопереробний і нафтохімічний сектори, від збалансованого розвитку яких залежать величина податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, зайнятість населення та вирішення різних соціально-економічних завдань. Стратегічними завданнями розвитку нафтопереробного сектора економіки є активізація заходів по залученню капіталу в модернізацію виробничих потужностей для підвищення його конкурентоспроможності та проникнення на нові ринкові ніші. Також найважливішою проблемою є, відсутність промислової політики в сегменті нафтопереробки і взаємозалежної системи стратегічного планування на рівнях держава-галузь-компанія.

Таким чином, на даний час на рівні державних структур управління не існує легітимних стратегічних програм, планів з розвитку нафтопереробного сектора Іраку. Разом з цим, нафтопереробка є важливою ланкою національної економіки, розвиток якої неможливо без чітко сформульованої промислової політики і стратегічної програми розвитку. У зв'язку з цим важливим завданням є розробка концептуальних і методичних підходів до формування промислової політики в частині розвитку її інструментарію, який в свою чергу повинен використовувати стратегічне планування та програмування, а також сучасний спектр організаційно-економічних заходів.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета дослідження полягає в розвитку концептуальних і методичних підходів до формування промислової політики, спрямованих на розвиток і конкретизацію інструментів реалізації стратегічних перетворень в нафтовому секторі національної економіки Іраку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Промислова політика держави в нафтовому комплексі повинна реалізуватися через систему державного регулювання, яка представляє собою сукупність інститутів, нормативно-правової бази і процедур, за допомогою яких держава здійснює регулювання з метою підвищення ефективності діяльності важливих галузей промисловості.

Нафтовий комплекс Іраку є основою функціонування національної економіки і базисом відновлення і розвитку після трьох десятиліть конфліктів. Три війни з

Іраном (з 1980 по 1988) і з США (в 1991 р і 2003 г.), міжнародні санкції і внутрішня нестабільність завдали економіці Іраку серйозної шкоди. Різко впав рівень життя, валовий внутрішній продукт на душу населення Іраку в період з 1980 р. по 2011 р. скоротився більш, ніж на одну п'яту в реальному вираженні, склавши один з найнижчих показників на Близькому Сході [1] (рис.1).

Одночасно з цим, Ірак, другий за величиною видобутку виробник ОПЕК, в 2016р. наростив середньодобовий обсяг експорту нафти на 2,66% в порівнянні з минулим-до 3,47 мільйона барелів на день. Доходи Іраку від експорту нафти за звітний період становили 4,216 мільярда доларів при середній ціні в 40,5 долара за барель [1]. В даний час Ірак, який займає п'яте місце в світі за величиною запасів нафти, відновлює свою енергетику після десятиліть воєн і економічних санкцій.

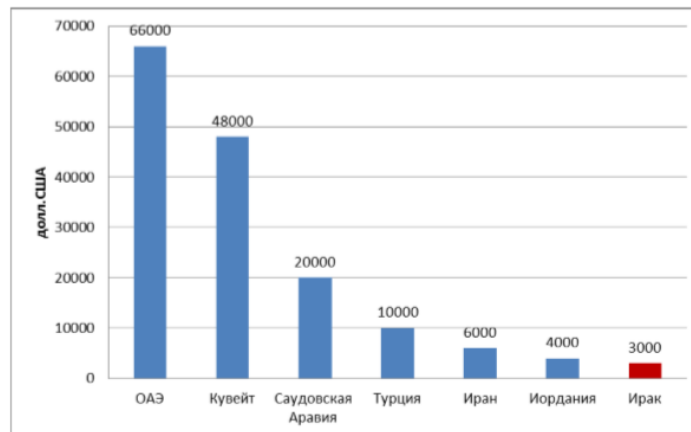

Рисунок 1 – ВВП на душу населення в поточних цінах, дол. США, 2013 рік [1, 2]

Таким чином, в умовах ринкової економіки актуальними залишаються питання визначення ролі держави і необхідності її впливу на різні галузі економіки, підстав та меж прийнятної державного втручання в рамках проведеної державою промислової політики. Застосування регуляторів промислової політики має особливе значення для нафтового комплексу, специфікою якого є висока монопольна концентрація і наявність в виробничо-збутового ланцюга природно-монопольного сегмента. Незважаючи на те, що базовим принципом ринкової економіки є свобода вибору суб'єктів ринку при здійсненні операцій, висока значимість енергетичного і нафтового секторів для економіки і життєзабезпечення будь-якої країни, поряд з вищевказаними їх особливостями, диктують необхідність їх чіткого регулювання [3,4].

Сучасна регуляторна система нафтового комплексу повинна ґрунтуватися на принципах, представлених на рис. 1.

Крім того, системність є найважливішим принципом промислової політики в нафтовому комплексі. Несистемна зміна нормативів, законодавчих актів і регламентів, податкового законодавства, нераціональне використання планових і програмних інструментів тягнуть за собою незбалансованість його розвитку. Конкретні напрямки, форми, масштаби реалізації промислової політики визначаються соціально-економічними проблемами в конкретний період. В рамках реалізації ефективної промислової політики, розвиток нафтової галузі повинен відбуватися за затвердженими державою стратегіями. При цьому, нафтова галузь розглядається як пріоритетна для національної економіки Іраку [5, 6]. Завдання промислового розвитку, повинні вирішуватися в рамках набору певних стратегій, які пов'язані і є наслідком основні цілей і напрямів розвитку національної економіки.

Стратегічною метою більшості галузей промисловості є інноваційно-орієнтована модель розвитку. Збалансоване використання організаційних і економічних методів реалізації промислової політики дозволяє забезпечити максимальну ефективність управлінського процесу на всіх рівнях [7].

Принципи
Системність
Визначення механізму дії всіх структурних елементів системи державного регулювання з конкретизацією їх взаємодії на різних рівнях управління нафтовим комплексом
Надійність
Забезпечення правового захисту і збереження капіталовкладень
Законність
Здійснення захисту споживачів від зловживання монопольною владою: високих цін, неналежної якості послуги
Прозорість
Формування відкритої системи регулювання з метою забезпечення відкритості перед інвесторами і споживачами

Рисунок 2 – Принципи регуляторної політики в нафтовому комплексі (розроблено автором)

Слід зазначити, що нафтопереробка є галуззю, де можуть і повинні формуватися точки зростання конкурентоспроможності національної промисловості. Також розвиток сегмента нафтопереробки прямо пов'язаний з реалізацією інноваційного потенціалу нафтогазового комплексу і національної економіки в цілому.

В останні роки в країнах ОПЕК спостерігається зростання значущості нафтопереробного сегмента в фінансових показниках і структурі виручки найбільших вертикально-інтегрованих нафтових компаній, що робить дану галузь стратегічно значимою [5]. Нафтопереробний сектор є основою для розвитку багатьох високотехнологічних галузей, включаючи нафтогазове машинобудування, де можуть створюватися точки технологічного інноваційного зростання національної економіки.

Формування стратегічної програми розвитку нафтопереробного сектора повинно включати наступні етапи [8]:

1. Визначення переліку критично важливих нафтопродуктів для потреб національної економіки і національної безпеки, виробництво яких вимагає стабільності і нарощування потужностей.
2. Визначення переліку нафтопродуктів і продуктів нафтохімії, налагодження виробництва яких може стати економічно ефективним за умови державних заходів стимулювання.
3. Визначення переліку організаційно-економічних заходів підтримки та їх фінансової забезпеченості.
4. Формування державної інвестиційної програми розвитку нафтопереробного сектору.
5. Визначення напрямків розвитку внутрішніх ринків споживання нафтопродуктів.
6. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків.

Процес формування стратегічної програми розвитку нафтопереробного сектора, повинен мати наступну змістовну основу [9] (рис. 3).

Успішна реалізація стратегічної програми розвитку нафтового комплексу повинна супроводжуватися розробленням і погодженням між собою довгострокових стратегій, які діють в даній і суміжних галузях, забезпеченням державної підтримки, організацією статистичного моніторингу виконання основних показників стратегічного плану.

1. Формування довгострокового прогнозу розвитку нафтопереробного сектору з урахуванням сучасних тенденцій розвитку світового енергетичного ринку.
2. Визначення стратегічних пріоритетів розвитку нафтового сектору на довгостроковий період з урахуванням завдань промислової політики держави.
3. Визначення генеральної мети розвитку галузевого сегмента, яка повинна відображати інтереси держави і компаній (нафтових холдингів).
4. Розробка планових балансів за видами нафтопродуктів з урахуванням експортного потенціалу та інноваційно-орієнтованого розвитку промислового сектора.
5. Формування стратегічної програми, громадські слухання із запрошенням приватного бізнесу, зацікавлених сторін, затвердження і розміщення у відкритий доступ

Рисунок 3 – Зміст програми стратегічної розвитку нафтового комплексу (сформовано автором на основі [10])

Загальновідомим є факт, що стратегічна програма в частині заходів передбачає реалізацію великих інвестиційних проектів. При освоєнні значних капіталовкладень головні стейкхолдери проявляють відповідний інтерес до результатів проекту. Тому пропонується визначити групу цільових показників реалізації програм в нафтовому комплексі (табл. 1.).

Таблиця 1 – Індикатори розвитку нафтопереробної галузі (побудовано автором на основі [11])

	Показник	Одиниці виміру
1	Глибина переробки нафти	%
2	Обсяг виробництва нафтопродуктів за видами в натуральному і вартісному вираженні	млн тон
3	Обсяг реалізації нафтопродуктів за видами в натуральному і вартісному вираженні	млрд дол
4	Питома вага виробництва нафтопродуктів за видами	%
5	Експорт нафтопродуктів за видами	млрд дол
6	Питома вага експорту нафтопродуктів за видами	%
7	Продуктивність праці	тис. т / чол
8	Капітальні вкладення	млрд дол
9	Податки і платежі до бюджетів різних рівнів	дол
10	Кількість виробничих працівників	осіб
11	Викиди CO ₂ та інших речовин	тон
12	Питомі витрати на НДДКР (до виручки)	дол
12	Кількість працівників, зайнятих в інноваційному виробництві	осіб

Зазначимо, що ефективність реалізації стратегічних програми розвитку нафтової галузі буде залежати від дотримання певних вимог: неформальне відношення до підготовки стратегічної програми; підкріплення конкретними джерелами фінансування; узгодження з національними планами держави; узгодження стратегії з іншими стейкхолдерами; наявність системи контролю реалізації стратегії.

ВИСНОВКИ

Таким чином, сучасним інструментом, що дозволяє ефективно реалізовувати промислову політику в нафтовому секторі, є стратегічне планування, яке формує орієнтири, цілі, конкретні заходи, терміни їх виконання, що, в кінцевому рахунку, спрямовано на досягнення більш високої стадії розвитку галузевих секторів національної економіки. Реалізація стратегічних заходів в нафтовому комплексі повинна означати не тільки запобігання конфліктам за енергетичними ресурсами між постачальниками і споживачами, всередині групи країн-постачальників і всередині групи країн-споживачів, але й розширення доступу до енергетичних ресурсів. Прозорість, взаємодоповнюваність та узгодженість стратегічних програм та планів у розрізі територіального, галузевого, міжгалузевого розвитку нафтової галузі Іраку є важливими умовами для реалізації цілей промислової політики, в основі якої лежать

SUMMARY

The paper deals with analyzing the main tendencies of the development of the energy market in the context of the processes of globalization and the strengthening of the global energy crisis. The authors systematize the general principles of the energy sector functioning. As part of the study, an analysis of world oil production trends, based on which the main features of its functioning and development are determined. On the basis of the analysis, the main factors of the influencing on national energy markets stability are determined with the purpose of forming relevant strategies and improving the state regulation policy.

The article substantiates the necessity of forming a strategy for the oil complex development in Iraq. The authors form the principles of regulatory policy in the oil complex. On the basis of the analysis, the stages of formation and content of the strategic development program of the oil refining sector are determined. In order to carry out a comprehensive analysis of the effectiveness of the implementation of the strategic program, a system of target indicators for the development of the oil refining industry has been formed.

Key words: oil complex, oil refining, development strategy, industrial policy, development indicators.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. OPEC Annual Statistical Bulletin 2017 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2017_13062017.pdf.
2. Statistical Review of World Energy [Электронный ресурс]: BP. URL: <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics>
3. Ансофф, И. Стратегический менеджмент. Классическое издание / И. Ансофф; пер. с англ. под ред. А.Н. Петрова. – СПб.: Питер, 2009. - 325 с.
4. Тараненко І. В. Моделювання впливу інноваційного потенціалу на конкурентоспроможність країн в глобальному середовищі / І. В. Тараненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. – К.: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2013. – Вип. 114. – Ч.2. – С. 121– 131.
5. Филипченко А. М. К вопросу о сущности, содержании и механизме обеспечения энергетической безопасности государства / А. М. Филипченко // Финансы и кредит. – 2005. – С.55-68.
6. Тараненко І. В. Стратегічні підходи в управлінні соціально-економічним розвитком: монографія / І. В. Тараненко, О. В. Дашевська, О. Ю. Красовська. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2011. – 160 с.
7. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: навч. посібник / Бобик В.М., Шергін С.О., Дегтярьова Л.О. – К. Університет «Україна», 2006. – 208 с.
8. Saggi, K. Benefits and Costs of the Science and Technology Targets for the Post 2015 Development Agenda / K. Saggi // Vanderbilt University. – 2014.
9. Tusiani M. D. LNG. A Nontechnical Guide / M. D. Tusiani, G. Shearer. – PennWell, 200 p.
10. Shell energy scenarios to 2050. – Shell International BV, 2008.
11. Marcel V. Oil Titans: National Oil Companies in the Middle East / V. Marcel. – London: Chatham House, 2006. – 322 p.

Надійшла до редакції 23 серпня 2017 р.